

Franja, cosa que palesa la pervivència i la continuïtat d'unes trobades que donen peu a publicacions que mostren l'avanç dels estudis en toponímia i antroponímia i que testimonien la consciència peremptòria d'establir corpus de noms i bases de dades que permetin, com a mínim, conèixer els viaranyes de la llengua, dibuixar un paisatge toponímic proper, establir cognats i afinar la cartografia.

Bernat VELLVÈ-BLANCH
Universitat Rovira i Virgili

BERNAL, Elisenda (ed.) (2024): *Colloquial(s). Estudis de l'ús del català actual*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 180 p.

És ben sabut que la llengua col·loquial, a diferència de la llengua culta i formal, ha rebut escàs interès i un tractament marginal per part d'acadèmies i especialistes, tot i ser un dels registres lingüístics més vius i expressius. Per aquest motiu, la Universität Leipzig va organitzar, en el marc de la Càtedra Marià Villangómez d'Estudis Catalans, el curs *Norma i colloquial*, impartit per la professora convidada Elisenda Bernal, durant el 2021-2022. Dins d'aquest curs es va dur a terme la taula rodona «El prisma col·loquial», el 9 de desembre de 2021, que va comptar amb la intervenció d'alguns dels autors del llibre que aquí ressenyem, que van convertir en article la seva comunicació. Amb l'objectiu de contribuir a la recerca acadèmica, va néixer aquest volum dedicat al català col·loquial i coordinat per la mateixa Bernal, i en què han participat, a banda dels ponents de la taula rodona, altres especialistes que treballen, d'alguna manera o altra, diferents aspectes de la col·loquialitat. Així doncs, el prisma va augmentar de cares i, és clar, de vèrtexs (inicialment quatre) fins a un total de vuit, la qual cosa n'amplia els punts de vista, permet debatre sobre els diferents col·loquials (com ja es deixa entreveure amb el plural entre parèntesis del títol de l'obra) i dona una perspectiva molt completa i enriquidora del que és avui dia el col·loquial català.

El llibre està compost per vuit capítols, cadascun dels quals ofereix una lectura independent. N'hi ha que se centren en l'anàlisi i la descripció de la col·loquialitat en català en relació amb la sintaxi, la pragmàtica i la lexicografia, i, fins i tot, tenint en compte l'ús en els nous canals de comunicació com són les xarxes socials. També hi ha capítols que, més enllà de la llengua eminentment escrita, s'acosten a la llengua que recrea la que no se sol escriure i intenta ser relaxada i espontània, des d'àmbits tan diversos com la literatura, la producció literària, la traducció o la subtitulació.

El pròleg que encapçala el volum és de Lluís Payrató, a qui devem gran part dels estudis centrats en el col·loquial català gràcies sobretot a la publicació del treball fundacional *Català colloquial. Aspectes d'ús corrent de la llengua catalana* (1988, primera edició). Moltes de les qüestions tractades en aquesta obra de referència encara continuen vigents fins als nostres dies, però el volum editat per Bernal pretén ampliar coneixements i centrar l'atenció en disciplines que fins ara no han estat estudiades des de l'òptica col·loquial. Payrató, a més, assenyalava que la lingüística moderna «mai no hi ha dedicat [a la varietat col·loquial] els estudis que hauria calgut esperar, entre altres coses perquè fins fa no gaire no es disposava de la tecnologia adequada per analitzar-la» (p. 8).

El primer àmbit d'estudi és la sintaxi, a càrrec de Neus Nogué Serrano (Universitat de Barcelona), que ens presenta en el seu capítol diferents aspectes de la sintaxi col·loquial, en-

cara poc estudiada (val a dir que Fabra, a la *Gramàtica català* de 1956, en va tractar algun, tot i que de manera escadussera). A tall d'introducció, es descriuen algunes de les característiques generals del discurs col·loquial, el qual desplega un nombre més reduït d'elements lingüístics que en altres discursos, però els atorga una varietat d'usos més àmplia. Des d'un punt de vista merament descriptiu, l'autora il·lustra els exemples de què s'ha servit per a la seva anàlisi, extrets majoritàriament del Corpus Oral Col·loquial de la Universitat de Barcelona, i exposa els diferents fenòmens, que divideix en subapartats: l'ordre dels constituents, la concordança de les construccions partitives i els noms col·lectius, les subordinades de relatiu, les interrogatives escindides, la posició preverbal o postverbal dels pronoms febles, les combinacions de pronoms febles (*els hi*), l'elisió de complements del verb, el present d'indicatiu expandit i la negació. Pel que fa al primer cas, l'ordre dels constituents és dels que més extensió ocupa, ja que s'hi pot trobar un ampli ventall d'estructures sintàctiques que permeten modificar l'ordre oracional considerat bàsic, a més de destacar que la dislocació a la dreta en català té una productivitat alta amb relació a altres llengües romàniques i que la focalització sintàctica es troba sobretot en els registres informals. Una altra de les conclusions a què arriba l'autora és que el registre col·loquial presenta un grau de dependència contextual molt alt, la qual cosa justifica que hi aparegui un gran nombre d'elements de totes les categories dítiques: espai, temps, persona i manera.

Alba Milà-Garcia (Universitat Pompeu Fabra i Universitat de Barcelona) és l'autora del capítol 3, «“No, perdona, el papa renta, eh?”: l'expressió del (des)acord en català en converses col·loquials», en què ressegueix les estratègies discursives i pragmàtiques de dos actes de parla concrets: l'acord i, en especial, el desacord. Per dur a terme aquesta anàlisi, la investigadora ha partit de deu converses entre familiars i amics, que formen part d'un corpus que ella mateixa va elaborar per a la seva tesi doctoral, el Corpus d'Acord i Desacord en Català. D'una banda, les maneres prototípiques d'expressar acord es presenten de manera molt succinta, però Milà-Garcia destaca que la repetició de partícules neutres (*no, sí, ja*) i fortes (*d'acord, clar, vale*) referma la relació entre els parlants que comparteixen un mateix punt de vista. De l'altra, el desacord se sol expressar a través de la conjunció *però*, el recurs més directe i habitual, per bé que també s'atenua algun aspecte problemàtic amb el desacord parcial (*sí / ja / d'acord, però...*). Són diverses les particularitats del desacord en català, però paga la pena recalcar que la confiança en aquest tipus de converses permet que els parlants recorrin a estratègies d'intensificació (per exemple, la ironia o l'exageració) que saben interpretar de manera correcta perquè el coneixement és compartit. Com en la sintaxi col·loquial, per a Milà-Garcia gran part de la riquesa pragmàtica de la nostra llengua encara està per descobrir.

En el desacord també hi ha els retrets, els renecs, els insults, les imprecacions, etc., perquè «els malparlats també enriqueixen la llengua» (p. 67). Per això és important que les obres lexicogràfiques incorporin, en la mesura que sigui possible, tots aquells mots i expressions d'ús habitual en català que pertanyen al registre col·loquial, la majoria dels quals presenten una forta càrrega expressiva. I la manera més pràctica i sistemàtica d'afegir-hi aquesta informació és aplicant les marques d'ús, encara que la pràctica no és tan senzilla com la teoria. Tot això ho exposa de manera diàfana el corrector i assessor lingüístic Jaume Salvanyà en el capítol «Català col·loquial i lexicografia». L'autor parteix de la descripció actual de l'ús de les marques de registre informal i de la presència dels mots col·loquials en les principals obres lexicogràfiques en català, i sosté les seves afirmacions amb diferents taules de les marques d'ús i innombrables exemples que il·lustren el desgavell i la sorpresa que defineixen la sensa-

ció que percep el parlant quan consulta els diccionaris catalans. A continuació, se'ns ofereix una petita panoràmica sobre l'objecte d'estudi en els diccionaris precedents al *DIEC2*. I acaba amb unes reflexions sobre cap a on ens dirigim pel que fa a la lexicografia, així com amb algunes propostes de millora a partir dels encerts i errors dels diccionaris al voltant d'aquesta qüestió, com ara que la xifra d'incorporacions col·loquials a les actualitzacions del diccionari normatiu és insuficient i, per tant, en els diccionaris generals caldria "injectar" més col·loquialismes. En l'intent de trobar solucions òptimes i ser pràctic, Salvanyà argüeix que s'hauria de potenciar la marca "colloquial" (o, com a alternativa, "popular") perquè és simple i precisa.

Si el llenguatge col·loquial té més presència pública que mai, com s'afirma en el capítol anterior, és gràcies als canals de comunicació nous, que han permès maneres de dir noves. Anna Tudela-Isanta (Open University), al cinquè capítol, «El català a les xarxes socials: anàlisi dels elements d'expressivitat i interacció», se centra en la comunicació a través d'aquests canals, un context en què «la llengua [...] presenta característiques pròpies de la llengua col·loquial, també l'espontaneïtat» (p. 70). A partir d'una anàlisi força detallada i extensa, que parteix de cinc subcorpus de cinc xarxes socials diferents (Instagram, TikTok, Twitch, Twitter i Youtube), la investigadora demostra que el català presenta coincidència amb altres llengües del nostre entorn, i que l'expressivitat es pot evidenciar amb emoticones, amb allargaments de paraules repetint una lletra, amb signes de puntuació, com els d'interrogació i els d'exclamació, amb majúscules o amb símbols. En aquestes pàgines, tots aquests recursos expressius estan molt ben exemplificats. L'autora, a més, posa en relleu que els usuaris d'aquestes xarxes també incorporen innovacions lingüístiques mitjançant anglicismes (*cringe*, *hype*, *show*), abreviatures (*cis*, *pq*, *prefe*) o diminutius i augmentatius (*ganetes*, *miconas*, *petonarro*). Segons el nostre parer, serà interessant anar seguint amb atenció els canvis que es van duent a terme a les xarxes per canalitzar aquesta expressivitat, perquè la llengua d'internet és particularment flexible i variable, i perquè la descripció de Tudela-Isanta és una primera fotografia del català col·loquial en aquest entorn digital.

Els quatre capítols restants del volum tenen com a punt en comú la recreació del col·loquial, és a dir, com s'ha d'escriure el català que no s'escriu per tal que aquesta nova creació defugui l'artifici i el fingiment. Pel que fa a la traducció, en el capítol 6, dedicat a «El català col·loquial des de la trinxera de l'escriptor: la teoria de l'equalitzador», l'escriptora i traductora Carlota Gurt, des d'una perspectiva eminentment pràctica, afirma que «el català col·loquial és antinatural per als escriptors i per a l'escriptura» perquè «qualsevol mena de recreació de la col·loquialitat per escrit serà, poc o molt, un falsejament» (p. 88). En aquest sentit, creiem que només la veu d'una escriptora com la de Gurt, que s'ha d'enfrontar cada dia amb la llengua, i, més en concret, amb el català col·loquial (ella prefereix dir-ne catalans col·loquials, en plural, en sintonia amb el títol de la publicació), pot exposar, a grans trets, els problemes a l'hora de simular una llengua que soni espontània i oral, però sense arribar a reproduir-la amb fidelitat, perquè és més que probable que el resultat desdibuixi la llengua literària.

En la línia del que també descriu i argumenta Tudela-Isanta, Carlota Gurt valida la tesi que el català col·loquial, a banda d'estar contaminat per l'anglès i el castellà, canvia constantment i intenta respondre a la pregunta de com s'aconsegueix crear una convenció escrita per a una llengua oral i informal sense violentar la llengua ni caure en solucions ridícules i poc genuïnes. Es pot modular la col·loquialitat a través del que ella anomena la teoria de l'equalitzador, una mena de recepta formada per cinc ingredients que, sense pretendre entrar aquí en detall, són el lèxic, la grafia, els aspectes sintacticogramaticals (la majoria descrits a basta-

ment en el capítol de Nogué Serrano), les formes concretes (la concreció equival a versemblança, puntualitza Gurt) i la creativitat lingüística. Per mitjà d'aquesta operació, els escriptors són més a prop de recrear un col·loquial que s'ha d'assemblar a la realitat del carrer però que no pot (ni tampoc pretén) ser igual.

De l'exposició de Gurt, a més, ens sembla molt encertada l'analogia de la llengua com a múscul, perquè, dit en altres paraules, la funció de l'escriptor és la d'entrenar, la de muscular la llengua. Aquesta és una de les premisses presents en aquest capítol: els escriptors tenen una responsabilitat política quan escriuen en català, i, per tant, l'escriptura es converteix en un acte polític perquè té unes implicacions que no es donen quan s'escriu en una altra llengua. I aquesta mateixa idea apareix també en el capítol següent, de Miquel Cabal Guarro (Universitat de Barcelona), amb un títol ja de per si força eloqüent: «Tenim de traduir-ho, això: la (re)creació del col·loquial en la traducció literària». L'autor dedica un subapartat sencer, titulat «Un problema de consciència», per exposar, d'una banda, que la responsabilitat social dels traductors literaris implica adquirir consciència sociolingüística i, de l'altra, que el català té dificultats per generar registres col·loquials, obviats per la tradició literària, en què la norma ha prevalgut per sobre de la llicència creativa. A partir de la seva experiència traductològica, Cabal Guarro ressegueix alguns problemes a què ha hagut d'enfrontar-se a l'hora de traduir de la llengua russa (i recrear en català) la parla de diferents personatges, exemplifica aquests casos amb fragments de traduccions seves i conclou que seria impensable trobar-hi una única solució. El que el traductor defensa és que el català literari podria apostar per construir un registre informal, consensuat per escriptors i traductors, que ajudés a reproduir un col·loquial funcional, legítim i versemblant.

Sobre la versemblança també reflexiona David Paloma (Universitat Autònoma de Barcelona), en el capítol 8, un estudi que tracta de «La fallàcia de la norma i l'ús i altres històries de (re)creació audiovisual» i que s'encarrega d'introduir el lector en el procés de creació del català col·loquial audiovisual, pròpia i traduïda. L'autor recalca que l'important no és que allò que es digui a les sèries de televisió sigui veritat, sinó que sembli veritat. Això no obstant, adverteix que la idea de versemblança ha estat mal interpretada i que la fallàcia al voltant d'aquest concepte ha impedit aconseguir en català una recreació audiovisual genuïna i creïble. Una altra fallàcia que Paloma contradiu és la idea que la llengua dels personatges no s'ajusta al nivell de formalitat de les situacions comunicatives, i aclareix que el desajustament acostuma a tenir una sola direcció: el de la llengua massa formal en un context informal, i no pas a la inversa. Paloma, que va escriure la primera tesi doctoral sobre el català col·loquial de les sèries de Televisió de Catalunya, també presenta alguns matisos per refutar l'afirmació tan estesa que és de baixa qualitat no ajustar-se a la norma o al grau de formalitat previst en una escena concreta, amb un diàleg que vol fingir espontaneïtat. Amb exemples nombrosos i diversos, extrets de sèries emeses als diferents canals del nostre país, apunta que la representació del llenguatge juvenil no és sempre la mateixa entre les sèries, que els registres estan, en termes generals, ben trobats i que hi ha diferències notables entre les sèries d'humor i les que no ho són, perquè en les primeres es mostra més relaxació sobretot en qüestions lèxiques.

El darrer capítol, titulat «De l'escrit a l'escrit, passant per l'oral: la recreació de l'oralitat en subtitulació», d'Eduard Bartoll (Universitat Autònoma de Barcelona), s'endinsa en un cas particular, els subtítols, la traducció per escrit de textos orals i audiovisuals concebuts per ser dits però sense semblar que han estat escrits, perquè els diàlegs d'una pel·lícula passen per un procés d'elaboració i no són gairebé mai espontanis. Després d'una revisió sobre el concepte

de l'oralitat fingida, l'autor pretén analitzar quins elements d'aquesta oralitat es poden preservar i quins cal descartar per conferir a la traducció la naturalitat (fingida) de l'original. Per tant, atès que les marques d'oralitat es poden representar per escrit, sembla senzill que la subtítolació les reculli. En català hi ha la voluntat de reflectir-les, tot i que sovint això implica allunyar-se notablement de la normativa de la llengua escrita. L'adaptació i la regularització d'aquestes marques pròpies de l'oralitat, que ajuden a caracteritzar els personatges, afecta totes les categories gramaticals, i és més complicat en l'àmbit fonètic (al qual dedica ben bé quatre pàgines), cosa que pot provocar estranyesa en l'espectador perquè, com declaràvem, la forma resultant es desvia considerablement de la norma. En aquest punt, val la pena recordar que el que pot ser vàlid per al doblatge no ho hauria de ser per a la subtítolació, que sempre es dona per escrit. És el cas d'algunes combinacions pronominals en català (*fixeu-s'hi* per *fixeu-vos-hi* o *anà'ns-en* per *anar-nos-en*), en què l'adaptació a la grafia col·loquial guanya en naturalitat però confon l'espectador, i no hem d'oblidar que «la subtítolació no és només un text escrit que s'ha de regir per la normativa del canal escrit, sinó que també és una via de normalització i d'aprenentatge de llengües, no sols de l'original, sinó també de la llengua meta» (p. 160). En definitiva, Bartoll insisteix a reflexionar sobre com ha de ser el model de llengua oral, especialment en el cas d'una llengua minoritzada (i, potser en un futur no tan llunyà, per als més pessimistes, minoritària) com el català.

El volum, que enceta la sèrie «Quaderns d'Estudis Catalans», es tanca amb una bibliografia completa i actual dels àmbits que es revisen al llarg dels diferents capítols, alhora que facilita la consulta als lectors. Comptat i debatut, creiem que l'obra aquí ressenyada aprofundeix en els estudis sobre el català col·loquial i, a més, pot servir com a punt de referència per a treballs posteriors. Així, la contribució de *Colloquial(s). Estudis de l'ús del català actual* se centra a caracteritzar el llenguatge col·loquial des de diferents angles.

No voldríem acabar aquesta recensió sense reprendre una reflexió que Bernal destaca a la presentació del llibre, que pot semblar anecdòtica i banal, però no ho és en absolut: al diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans no trobem (encara) els mots *colloquialisme* i *oralitat*. Aquesta exclusió lexicogràfica és un indicatiu del tracte que ha rebut el col·loquial per part dels acadèmics, com indicàvem al principi d'aquest text, però, tanmateix, tot fa pensar que la situació s'està revertint, ja que la *Gramàtica de la llengua catalana*, publicada el 2016, ha fet un primer pas (tímid, però significatiu) en la descripció del col·loquial català, peça fonamental per entendre l'ús real i quotidià de la nostra llengua i, no menys important, perquè una llengua només (sobre)viu si és plenament funcional (això és, si se'n garanteix l'ús) en tots els registres, incloent-hi també els que s'allunyen de les formalitats.

Martí FREIXAS
Universit  per Stranieri di Siena

BOSCH I RODORED , Andreu / VENY-MESQUIDA, Joan Ramon (cur.) (2024): *Amb ulls ben nets de por i polseguera. L'aportació de Josep Vallverdú a la literatura catalana*. Lleida: Aula Màrius Torres / Pagès editors, 304 p.

La quantitat impressionant de llibres publicats, en gairebé tots els gèneres, per Josep Vallverdú i la qualitat d'aquests l'han fet mereixedor de molts reconeixements. El públic l'ha homenatjat en múltiples ocasions i les diverses administracions oficials també l'han distingit